

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
TEKSTILNO-TEHNOLOŠKI FAKULTET

Tekstilni i modni dizajn

DIPLOMSKI RAD
NARODNA NOŠNJA BARANJE U SUVREMENOJ
MODI

Mentor:

doc. ak. slik. Paulina Jazvić

Studentica:

Tihana Habek, 10375

Zagreb, rujan 2017.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF TEXTILE TECHNOLOGY
DEPARTMENT OF TEXTILE AND FASHION DESIGN

MASTER THESIS
FOLK COSTUME OF BARANJA IN
CONTEMPORARY FASHION

Advisor:

Paulina Jazvić, PhD, Assistant Professor

Author:

Tihana Habek, 10375

Zagreb, September 2017.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zagrebu

Tekstilno-tehnološki fakultet

Studij: Tekstilni i modni dizajn

Modul: Modni dizajn

Zavod za dizajn tekstila i odjeće

Diplomski rad

NARODNA NOŠNJA BARANJE U SUVREMENOJ MODI

Tihana Habek

Broj stranica: 60

Broj slika: 12

Broj literaturnih izvora: 4

Mentor: doc. ak. slik. Paulina Jazvić

Članovi povjerenstva:

1. doc. art. Helena Schultheis Edgeler, predsjednik
2. doc. ak.slik. Paulina Jazvić, član
3. doc. dr. sc. Ksenija Določal, član
4. izv. prof. art. Andrea Pavetić, zamjenik člana

SAŽETAK

Tema ovog rada narodne su nošnje Baranje, običaji i način života ljudi tog područja te kolekcija koja je njima inspirirana. Opisuje se muška, ženska i dječja odjeća, nakit i oglavlja, obuća, frizure, načini ukrašavanja i govori se o tradiciji naroda. U uvodu se navodi tematika rada i razlog odabira. U daljnjem izlaganju opisuje se muška i ženska narodna nošnja, njihove karakteristike i način izrade. Također, opisuje se kolekcija koja je inspirirana nošnjom i suvremenom modom. Literatura koja je korištena temelji se na informacijama o nošnji koje su sakupljane tijekom niza godina. U knjizi *“Narodna nošnja baranjskih Hrvata”* (Šarošac, Đ.) doznaje se opis narodnih nošnji (muška i ženska), njihovo bogatstvo veza, način šivanja odjevnih predmeta, što daje vrlo vjernu sliku bogatstva i vrijednosti tih nošnji. *“Nošnja Hrvata u Baranji”* (Begovac, R.) nudi detaljniji opis ženske rubine, njezinih ukrasa te vrste oglavlja i nakita. Dok *“Narodna nošnja baranjskih Hrvata”* (Maglica, N.) opisuje dječju odjeću, čarape i obuću.

Ključne riječi: rubina, slojevitost, Baranja, vezovi, pola, suvremenost, tehnički crtež, kolekcija

SUMMARY

The theme of this work is folk costumes of Baranja, customs and lifestyle of people of that area and a collection inspired by costumes. Men, women's and children's clothing, jewelery and headgear, footwear, haircuts, ornaments, and people's traditions are described. The introduction introduces the theme of work and the reason for the selection. In the further presentation, the men's and women's folk costumes, their characteristics and the way of making are described. A collection inspired by the costume and contemporary fashion. The literature used is based on information about costumes that have been collected over many years. In the book " *Narodna nošnja baranjskih Hrvata* " (Šarošac, Đ.) we find a description of folk costumes (male and female), their wealth of ties, the way of sewing clothes, giving us a very faithful image of the wealth and value of these costumes. " *Nošnja Hrvata u Baranji* " (Begovac, R.) offers a more detailed description of the female ruby, its ornaments, and the kind of headgear and jewelery. While " *Narodna nošnja baranjskih Hrvata* " (Maglica, N.) describes children's clothing, socks and footwear.

Keywords: rubina, layering, Baranja, embroidery, pola, contemporary, technical drawing, collection

Sadržaj:

1. UVOD	1
2. ETNIČKE SKUPINE	2
3. NARODNA NOŠNJA	3
3.1. Ženska nošnja	3
3.2. Muška nošnja	6
4. VEZOVI I ŠIVANJE	8
5. OGLAVLJE I NAKIT	9
6. ČARAPE I OBUĆA	11
7. OPIS KOLEKCIJE	12
8. TEHNIČKI OPIS	13
9. ZAKLJUČAK	14
10. LITERATURA	15
11. DODACI	17
11.1. Fotografije	17
11.2. Tehnički crtež	23
11.3. Temeljni kroj ženske haljine	24
11.3.1. Modeliranje temeljnog kroja	25
11.3.2. Modeliranje temeljnog kroja	26
11.3.3. Modeliranje temeljnog kroja	27
11.3.4. Modelirani temeljni kroj	28
11.3.5. Modelirani model sa šavnim dodacima	29
11.3.6. Modelirani model sa šavnim dodacima	30
11.4. Skice	31

1. UVOD

Glavna tema ovog rada jest narodna nošnja Baranje te njezino preoblikovanje u suvremeni standard mode. Bogati nabori, količina materijala, volumen i vezovi inspiracija su za izradu suvremene kolekcije u kojoj se ti elementi isprepliću. Spoj tradicionalnog i modernog tvori skladan odnos raličitih svijetova mode. Kulturna baština i modni trendovi kao takvi sasvim su različiti, ali u kolekciji koja je njima inspirirana međusobno se dopunjuju. Govoriti o nošnji znači misliti na oblike odjeće uvjetovane tradicijom i običajima jedne društvene zajednice. Ona je zrcalo unutrašnjeg života seljačkog društva stvarana stoljećima u datim ekonomskim uvjetima. Nošnja je tvorevina neke kulture no i njezin sastavni nezaobilazni dio sveukupnog životnog sklopa podložan promjenama. Na prostoru izloženom stoljetnim pritiscima susjeda (drugi narod, druga kultura, druga etika) upravo je osebujno narodno ruho baranjskih Hrvata najbolji dokaz zdrave svijesti i čvrtstog narodnog identiteta. Međutim, čak i na tako skućenom zemljopisnom smještaju, nošnja koja općenito nosi značajke panonskog etnografskog područja ne predstavlja jedinstvenu cjelinu već se dijeli na dvije poznate grupe: podravsku i podunavsku. Izraditi narodnu nošnju doista nije bilo lako. Za to je trebalo puno sredstva, truda i vremena. Priskrbiti velike količine platna (osnovna tkanina nošnje), izraditi odjeću uz obilni ukras zahtjevalo je od baranjskih Hrvatica posebnu nadarenost i smisao za sklad te prilagodljivost uvijek nadolazećem novom. Vješte i vrijedne ruke, smisao za sklad motiva i boja s naglašenom željom za živopisnišću proizvele su vrlo slikovitu nošnju čiji je prvi i najsnažniji dojam da se Baranja "šareni".

2. ETNIČKE SKUPINE

Baranjske Hrvate sačinjava pet etničkih skupina – to su Šokci iz sela, između Mohača i Pečuha, Šokci iz Mohača i Podravine, Bošnjaci iz okolice Pečuha i podravinski Hrvati. U prošlosti većina je mađarskih istraživača Hrvate u Baranji, kao i u drugim krajevima zvala “Racima” dok su ih u svakodnevnom životu zvali Šokcima. Šokci i Bošnjaci su Hrvati doseljeni iz Bosne ispred Turaka, za vrijeme turske vladavine te nakon istjerivanja Turaka s područja Baranje. Postoji velika sličnost u narodnoj nošnji i običajima Šokaca iz Mohača i sa sela te Bošnjaka. Možda je djelomice i to razlog da su ih zbog jezika i nošnje istraživači koji ne govore njihov jezik miješali, teško ih razlikujući. Neki detalji narodne nošnje podravskih Šokaca samo su djelomice slični navedenima, međutim, oblik, način izrade i karakter oblačenja potpuno ih razlikuje od drugih. Podravski se Hrvati jasno razlikuju po nošnji i po jeziku od ostalih etničkih skupina. Zajednička obrada narodne nošnje baranjskih Hrvata potrebna je upravo zbog postojećih razlika i sličnosti u njoj, a odlikuju je lijepo očuvane arhaičke crte koje pokazuju i nastanak i oblikovanje odjevnih predmeta te razvoj bogatog narodnog tekstila.¹

¹ *Narodna nošnja baranjskih Hrvata*, str. 290 – 291

3. NARODNA NOŠNJA

Odjeća spada u osnovne ljudske potrebe koje se vremenom mijenjaju, prema određenom lokalnom ukusu podliježu promjenama što se tiče boja, kroja i sirovina, tj. osnovnog materijala. Lokalni ukus, kao determinantan činilac, ovisi o tradicijama pojedinih krajeva. Svatko se odijeva prema ustaljenom redu i pravilu. Kroz ova pravila, koja je stvorila zajednica, narodna nošnja dobiva i društveni značaj, pokazuje poziciju, društveni rang nosioca unutar zajednice, odražava nadalje spol, životnu dob, raspoloženje nosioca kao i povod za oblačenje te nošnje. Osim toga, vidljive su razlike između svakidašnje i blagdanske narodne nošnje.²

3.1. Ženska nošnja

Osnovni predmet ženskog ruha je *rubina*, košulja od domaćeg lanenog, odnosno kudjeljnog platna vlastite proizvodnje ili platna otkanih kupovnim pamukom (Slika 1. i 2.). Platna su tkana kao čista, bijelo tkanje s uzorkom stvorenim viševrsnim tehnikama, prema tome i različitog nazivlja. Platna su tkana u širini *1 pole*, širina brda na tkalačkom stanu. Rubina je uvijek cjelovita iako se sastoji od *oplećka*, gornjeg dijela do struka i *krilca*, donjeg sežućeg do listova, sastavljenih u struku. Spomenuti dijelovi izrađuju se i ukrašavaju odvojeno. Oplećak čine *rukavi i stan*, prednjica i leđa. Kako se na rubini ukrašavao gotovo svaki dio, ni rukav u tome nije zaostajao. Prvi i obvezatni ukras njegov je spoj cijelom njegovom dužinom u pripletu ili upletu, kupovnoj čipki često upotpunjen vezom. U gornjem dijelu nadlaktice (ispod ramena) pruža se vodoravni ukras vezen uglavnom crnom niti. U donjem dijelu rukava izrezivala se *jama*, prorez promjera 8 cm, oko koje se rukav nabirao i krasio vezom ili vrpcom. Dio rukava od jame do završetka rukava nije posebno ukrašavan (osim spomenutog veza). Stan se pravio iz 3-4 *pole* podijeljene na prsni i leđni dio. Na prednjem se dijelu prorezuju *nedra*, raspor po ravnoj niti tkanja. Oko vratnog izreza prišiva se izvezena pasica koja se kopča pomoću kvačice i ušice. Ukrašavala se vezom s naličja (crno-bijeli ornament) ili s lica višebojno. Niže nje smješten je s obje strane prednjice ukras obvezatno crvene boje - tračak ili *frolica*, snizana vrpca. Prsni prorez završava pužićem, ukrasom vezenim u crvenoj ili cmoj boji. Prednjom i stražnjom stranom oplećka niže se ukras u okomitim prugama usklađenim s krilima. Kako

² *Narodna nošnja baranjskih Hrvata*, str. 292

na rukavima, tako se i na krilima nižu okomite pruge ukrasa, već u samim sastavima pola (priplet, uplet ili vez), a svaka pola posebno je ukrašavana jednom ili dvije pruge uresa. Sastavljena rubina slaže se u nabore, osim prednje *pole*. Pojedini ukras ponavljao se u nizu s prepoznatljivim likovima (ptica, patkica, srce, tulipan...) ili pak geometrijskim likovima. Od boja prvotno su rabljene crvena, plava i crna, a kasnije i zelena, žuta i ljubičasta. Naposljetku, svojom svrhom i ulogom razlikuju se oprane, iznošene i prane, dakle svakodnevne, za opravu, blagdanske, prigodne te žalobne. Svim ovim podjelama treba pridodati i onu koja razlikuje rubine prema vrstama tkanja - platna. S obzirom na to, dijele se na lanene, tkanjene, otkane boljom kudjeljom i pamukom. Rubinu opasuje uvijek domaće otkani pojas s ukrašenim dijelom, *šarom*. Otkana je u uzorku vodoravnih pruga u kojima se izmjenjuju geometrijski ili stilizirani cvjetni motivi postignuti primjenom raznovrsnih tehnika, ramobojom vunom, pamukom, svilom ili srmom. Krajevi pojasa imaju rub završenog tkanja ili ih čine rese. Pojas se nosi presavijen dužinom tkanja pa se uzorak šare uvijek niže u okomitim prugama. Neizostavni primjerak ruha koji prati rubinu je pregača. S obzirom na raznolikost rubina ne iznenađuje mnogobrojnost pregača prema vrstama materijala, načinu izradbe, namjeni i dobi žene.³ Podsuknja (*krilca, skute*) je bila poznata samo kao jedna varijanta, obično sastavljena od 5-6 pola platna. Prema načinu ukrašavanja razlikuju se tri podsuknje. Geometrijski motivi vezeni su uvijek po broju ili tkani. Motivi se prostiru uzduž i poprijeko. Pola donje suknje s tkanim motivima se sastavljalo tako da se dosljedno pratilo da bi bili i estetski naglašeni. Boje motiva su crna i crvena, a ponekad i plava. Treća vrsta ukrašavanja sasvim se razlikuje bojama i motivima od tradicionalne. Na rubove su ušivene kratke vezene vrpce, *formice*. Suknja je postojala u dvije vrste: prva koja prati liniju tijela, a druga širokog zvonastog oblika. Materijal suknje u odgovarajućoj širini je opšivan u struku vrpcom. Široke i kratke suknje bile su od različitog materijala, štofa, svile i baršuna. Suknja najnovijeg tipa izrađivala se od više pola. Iznimnu vrijednost baranjske su Hrvatice pridavale komošnoj suknji. Izrađivala se od cmog baršuna, pri čemu je prednji ravni dio bio od crnog glota, a stražnji složen u nabore. U pojasu je bila obrubljena širom prugom tvomičkog pamučnog tkanja s rasporedom na prednjoj strani uz koji su prišivene *mazage*⁴. Cijelom površinom stražnjeg dijela ukrašavala se cvjetnim uzorkom od raznobojne svile, srebrenim resama i vrpčama. Pregača je prema namjeni postojala svečana, svakidašnja i prigodna. Bila je četverokutnog oblika, duga, a s dvije strane je imala vezice za vezanje. Donji rub se na lice široko podvrtao i prišio. Bile su krojene tako

³ *Narodna nošnja baranjskih Hrvata*, str. 119 – 121

⁴ Mazaga – uzica pletena vunom

da je gornji dio pokrивao prsa, a širina dvije trećine donji dio tijela. Plisirane pregače prekrivale su samo prednji dio suknje, a ravni uzorci dopirali samo do polovice obujma suknje. Rubove su ukrašavali čipkom tvorničke proizvodnje. Tkane pregače postojale su u tri varijante. Prvu se tkalo vunom raznih boja s veoma bogatim motivima, rubovi su joj bili ukrašeni resama od iste vune. Motivi druge varijante izrađivani su šarenom vunom i pamučnom niti, a treću vrstu tkalo se od čistog obojenog pamuka. Motivi su rađeni geometrijski, a vezice pletene od pamuka ili vune. Za prsluk rabljeni su baršun, svila, brokat, podstavljeni domaćim platnom. Naglašenost struka postignuta je pomoću dva klina ušivena na leđima. Cijelom površinom ukrašen je cvjetnim ornamentom izvedenim vezom. Rubovi prsluka urešeni su šikom, dok leđa i prednjicu krase svilene vrpce upotpunjene jaspicama i srebrnim zrnjem. Nose ga djevojke i mlade žene uz svečanu rubinu i pregaču. *Bekeš*, kaputić ravnog kroja rađen je od crnog baršuna (komoša) ili brokata, odnosno kašmira. *Bekeš* je uvijek podstavljen bijelom pamučnom tkaninom. Dugih je rukava, stojećeg ovratnika i otvorenih prednjica kopčanih pucetima ili drukerima. Nosi se, uz svečane rubine, *ponjavku*, odnosno uz suknju i obojak. Opisano ruho dopunjavalo se zimi još i kožnom i suknenom odjećom. Predstavljali su je: *kožušak*, *kožuh*, *ćurdija* i *srdoma*. Radili su ih isključivo krznarski i krojački majstori.

Kožušak, ženski prsluk od janjeće kože, vunom s unutrašnje strane i oblog vratnog izreza. Zamjetljiva naglašenost struka postignuta je ušivenim klinovima između prednjice i leđa.

Kožuh, kaput dugih rukava od ovčje kože runom, naglašenog struka, obrubljenog vratnog izreza i rubova rukava cmim runom te urezanih džepova. Ukrašavan je prema dobi žene kao i *kožušak*.

Srdoma, sukneni kaput ušivenih rukava bez ovratnika. Svi rubovi obrubljeni su tamnim suknom. Ukrašavane su prednjice i rukavi, a izabrani stilizirani biljni motiv vezen je raznobojnom vunom i obrubljen gajtanom. Džepovi su označeni prorezom, a u gomjem dijelu prednjice prišivena su jedno ili dvoredno kovna puceta i petlje od gajtana.⁵

⁵ *Narodna nošnja baranjskih Hrvata*, str. 123 - 130

3.2. Muška nošnja

Glavni dijelovi odjeće muškaraca su *rubina* (košulja) i gaće, oba izrađena od domaćeg lanenog ili pamučnog platna. Poznate su četiri varijante košulje. Košulja starinskog oblika napravljena je od 1 pole, čijom je preklopljenom sredinom prorezan otvor za glavu u obliku trokuta, a zatim se trokutić platna prišivao iznutra na leđa, ispod vrata. Na prsima se urezao samo toliko dugi otvor kroz koji se glava mogla provući. Otvor se zatvarao vezicama od konca. Gornji dio košulje podložen je domaćim platnom. Rukavi su ušiveni na rarnenu bez nabiranja, a bočni šavovi spojeni običnim bodom šivanim rukom ili ukrasno sastavljeni pripletom. U zapešću je rukav nabran i završava širom orukvicom *zaponjki*, *zapunki*. Ovisno o namjeni, rubina je skromno ili bogato ukrašena. Bogatije košulje su bile okičene duž sredine rukava raspletom, upletom ili čipkom na batiće. Druga varijanta košulje, prema prvoj, neznatno je izmijenjena. Tradicionalni trokutni izrez za vrat ovdje se izrezuje u krug, a uz taj izrez prišivao se usko stojeći ovratnik. Osobito se pazilo na ukrašavanje prsa košulje. Košulju se zatvaralo pariškom ili patentnom kopčicom, a dugmići u više redova služili su za ukras. Treća varijanta pokazuje razlike u kroju u bočnom dijelu i obrubu otvora za glavu. Posebno krojeni rub čini prijelaz između običnog otvora za vrat i ovratnika koji se izvraća. Četvrta varijanta je, osim domaćeg platna, mogla biti od baršuna, svile, kašmira i drugih materijala. Razlikuje se samo po obrubu za vrat. Stojeći ovratnik krojen je centimetar ili dva šire, zatim savijen. Tradicionalne vezove po broju zamjenjuju vezovi po pismu te raznobojne svilene i zlatne vrpce tvorničke proizvodnje. Gaće baranjskih Hrvata poznate su po svojoj širini. Svaka je nogavica sastavljena od najmanje 2,5 - 3 pole domaćeg lanenog ili pamučnog platna među koje je ušivan četverokutni umetak. Nogavice su sezale do sredine potkoljenice, a u gornjem dijelu su završavale širokim porubom u kojem se provukla uzica, konopom su se gaće vezivale u struku. Prema svrsi gaće su bile čiste, bez ukrasa ili ukrašene, pri čemu je ures uvijek iznad ruba nogavice. Svakodnevne gaće jednostavno se porubilo, a svečane vezalo bijelim vezom. Hlače (*čakšire*) bijahu od baršuna, krojene s dva otvora i preklopom na prednjem dijelu, nogavica pripijenih s prorezom pri dnu. Gajtan prišiven na spojevima hlača redovit je ukras, a upotpunjuju ga sukneni porubi urezanih džepova, opasuju se kožnim pojasom. Dolje na nogavicama ostavljalo se po 20 cm duboki prorez koji je olakšavao oblačenje. Uz hlače nosio se kratki sukneni kaput urezanih džepova,

podstavljen vatelinom. Krojem je strogo pratio liniju tijela, leđa i prsa krojilo se blagim linijama prateći gornji dio torza, a od struka na dolj kroj se naglo širio. Kopčao se pucetima i petljama od gajtana. Svečani kaput bio je ukrašavan trakama zlatnih i srebrnih gajtana te raznim vezovima. Kaput od sukna crne je boje, na površini ima sitne zelene kockice, a džepovi su obrubljeni crvenim i plavim suknenim materijalom. Nakon prestanka uporabe tog tipa kaputa, ukrašavanje se djelomice izmijenilo. Od tada se rubove džepova izrađivalo crvenom kožicom, a raznobojnim koncima strojnim vezom dekorirala se površina. *Kožuh* je bio krojen od ovčjeg krzna potpuno isto kao i ženski. Male razlike postoje u ukrasima: kožne aplikacije u raznim bojama, a na leđima samo nekoliko vunom vezenih cvjetića. Krzneni prsluk (*pršnjak*) izrađivan je također od ovčjeg krzna. Oblikom podsjeća na oklop, na leđima su ga pridržavala dva križana produžetka, od ramena do pazuha. U struku vezao se petljama od istog materijala i bio oskudno ukrašen. Prsluk (*prosluk*) je bio kratak i priljubljen uz tijelo. Leđa su se krojila od dva komada s uskim ramenima. Na prsima s obje strane nalazile su se rupice za dugmiće, međutim, nikada se nije kopčao. Ukrašavani su raznim gajtanima, srebrnim i zlatnim trakama, šljokicama i strojnim vezom. Metalne dugmiće prišivalo se na posebnu vrpцу u jedan ili dva reda.⁶

⁶ *Nošnja Hrvata u Baranji*, str. 289 - 293

4. VEZOVI I ŠIVANJE

Osnovni materijal veza uvijek je obično domaće platno. Budući da je fino miješano, deblje pamučno platno zbog mogućnosti brojenja niti povoljnije je za vez po broju, od njega su izrađivane haljine, krilca (skute) i nabrane košulje. Kada su se proširile domaće boje, predivo namijenjeno za platno je na temelju svojstava materijala bilo rađeno od vune i lana. Korištenje domaćih boja najduže je sačuvano i primjenjivano na domaćim vlaknima te vunenim predmetima. Pojavom pamučnog konca nastala je znatna promjena pri izradi. Posebno se pazilo da gotovi motivi ostanu lijepi i čisti. Stoga se nakon rada uvijek pralo ruke, a kada su ponovno počeli vesti, ponovno se moralo prati ruke. Vezalo se uvijek brojanjem niti po žici, a motivi su se sastojali od kvadrata ili pravokutnika. Vrste veza:

Duboki vez – primjenjivana je svojstvena tehnika dubokog veza. Obično, kada je uzastopce potrebno ispuniti površinu istom bojom, onda se ispod reda pruža žica i na nju se gusto veže polukružićni bod, tako da vez dobije na plastičnosti i potpuno ispunjava površinu. To je vez *pružanka*.

Lančić – poznate su dvije vrste. Kod tradicionalnog lančića dva boda s jednom žicom ubada se dva puta. Druga vrsta lančića rađena je s dvije niti tako da se iglu izbadalo između dvije žice s s jednim ubodom. Ima ga mnogo na kapicama na kojima je važno ispuniti površine između motiva. Rijede ga se nalazi na rubovima oplećaka gdje su tom tehnikom rađeni obrubi.

Izopaki vez – vez s naličja, utkanica, rađen na naličju. Tu tehniku stvorio je karakter, tj. vrsta ukrasa. Vez se određuje mjestom gustih, plosnatih motiva, većinom prema njihovoj širini, ali uvijek se počinje osnovnom bojom.

Vitanje - Šokice i Bošnjakinje zvale su tako bijeli vez s pamukom. Vezle su ga brojenjem. Veoma su ga voljele, naročito na svečanoj odjeći koja je do danas sačuvana.

Proklasiti – to je način veza kada se rub tkanine za prst široko opšije, zatim se na rubovima tog šava izvuče po jedna nit i iglom prošije po tri niti preklopljenog materijala.

Raspljet – služio je za spajanje dviju polovica tkanine. Geometrijska, gusta, debela čipka između dva dijela odjevnog predmeta izrađivana je iglom za šivanje i koncem. Raspljet je korišten pri spajanju podsuknji i na muškim košuljama.⁷

⁷ Nošnja Hrvata u Baranji, str. 270 - 275

5. OGLAVLJE I NAKIT

Žensko oglavlje predstavlja bez dvojbe jedan od osnovnih znamenja narodne nošnje. Dok je, naime, neke dijelove već potisnula suvremena zamjena, način opremanja i češljanja ženske glave ostaje u tradicijskim oblicima. U slučaju baranjske nošnje s brigom o uređenju i kićenju glave započinje se kod djevojčica u ranoj dobi. No, u tome je očevidna razlika između baranjskog Podravlja i Podunavlja. Djevojčice su kosu razdjeljkom preko tjemena i zatiljka podijelile i splele u dvije pletenice koje su savile oko glave. Povrh spletene kose djevojčice iz Podravlja stavljale su *upletač*, povjesmo crvene vune koji okružuje čelo da bi se od potiljka spuštao slobodno niz leđa. Kad djevojčica "začme ići s djevojkama" stječe "pravo" nošenja i opremanja glave na njihov način. Tada se ispod upletača, a na čelo stavlja lažna kosa od crne vune povrh koje se veže vrpca po čelu. Na vrh svega stavlja se *vinčić*, polukružno savijena žica obavijena vunenom niti. Djevojke su pak pristupale njegovanju i češljanju kose mnogo temeljitije. Osim opisanog kod starijih djevojčica, djevojke su vinčić zamjenjivale *vincem*. Razlikovao se od vinčića veličinom i oblikom. Bio je složen od čeličnih žica prekrivenih staklenim raznobojnim zrnjem, ružama od tekstila u boji i listovima srebnog papira. Djevojke su udajom pokrivala glavu *kapicom*. U pripremljenu kosu uplitale su *konđu* i *bikele*, dijelove podloška za kapicu, pri čemu se prvi smještao na tjeme, a drugi na zatiljak. Oba su od rogoza ili šibe obavijena domaćim platnom. Na podložak se stavlja kapica koja je obilno ukrašena. Četvrtastog je oblika postignutog podloškom i podstavljena domaćim platnom. Uz porub se nizom končanih omčica i provučene uzice pričvršćivala na glavu. Cijelom svojom površinom ukrašena je utkanim ili vezenim uresom, a svečanije su upotpunjavane još i ogledalcima, staklenim zrnjem. Sastavni dijelovi kapice bili su prednji i stražnji pravokutni umetak. Dodaci kapice su trokutasti vinac s prednje strane i čoškovi, ukrasi za zadnja dva ugla kapice. Starije žene su nosile preko kapica tamnijih boja bijelu krpu, domaće otkanu maramu. U Podunavlju se oglavlje razlikovalo od onog u Podravlju oblikom i ukrasom, a samim time i nazivljem pojedinih dijelova. Tako je odrastanjem djevojčica prebacila *zulufe*, čuperak kose pred ušima, iza uha, čime se vidljivo pokazivao ulazak u djevojaštvo. Sada su se djevojke češljale mnogo složenije. Kosa se dijelila na dva dijela poprečnim razdjeljkom preko tjemena, od uha do uha. Od oba dijela kose (prednjeg i stražnjeg) odvojeno se plela od velikog broja pramenova prednja i stražnja pletenica. Najsvečanije prigode nalagale su kićenje glave krunom. Bio je to žičan vijenac savijen polukružno

poput potkove ispunjen raznovrsnim ukrasima: višebojnim umjetnim cvijećem od tkanina, staklenim zrnjem, srebnim lišćem i uvojnica te drhtavcima. Prema ženskom ogjavlju, pokrivala za glavu muškaraca bila su skromna, a češljanje uobičajeno. Mladići su glavu pokrivali crnim pustenim šeširom manjeg oboda kiteći ga u vrijeme svetkovina vrpcom i cvijećem (kitica). Stariji muškarci nosili su također pusteni šešir, ali širokog oboda. U inače skromnom nakitu kao sastavnom dijelu nošnje baranjskih Hrvatica (muškarci ga nisu ni nosili) najzastupljenije su bile ogrlice i naušnice. Djevojke i mlade žene nosile su *obočiće* ili *kandile*, srebrne naušnice sastavljene od 2 - 4 dijela. Izrađivali su ih lijevanjem i granulacijom. Uz to omiljene su bile *minduše* ili *menduše*, naušnice izrađene lijevanjem srebra i tordirane žice ili lijevanjem i tehnikom kalupa. Već su djevojčice dobivale male minduše, koje se ovisno o dobi i imovinskim mogućnostima obogaćuju dodanim dijelovima uresa. Vratni nakit predstavljale su ogrlice od raznovrsnog staklenog zrnja, različitog oblika i veličine. Ogrlice sa zrnjem od pahuljastog stakla nosile su se uz vjenčano ruho, dok su se ogrlicom s nizovima sitnijeg obojenog staklenog zrnja, uz tu prigodu, resile djevojke i mlade žene i u drugim zgodama. Udate žene zrelije dobi rado su se krasile i zrnjern spletenom mrežicom izgleda ovratnika položenom iznad grudi. Posebni ukras u obliku ogrlica bili su novci, gdje su Baranjke stavljale pod vrat srebrni novac. Kovanice su se nizale na vrpci koja je često znala biti ukrašena staklenim zrnjern. Takav nakit ovisio je isključivo o imovinskom stanju te bio uključen u miraz.⁸

⁸ *Narodna nošnja baranjskih Hrvata*, str. 156 - 159

6. ČARAPE I OBUĆA

Usprkos svojeg uvjetno manjeg značenja u usporedbi s ostalim predmetima narodne odjeće te povremene manje ili nikakve uporabe (ljetnih mjeseci hodalo se bosonogo), niti čarape, a još manje obuća nisu u nošnji baranjskih Hrvata bili zanemareni. Pridavala im se dužna važnost i pozonost, kako u izboru vrste, tako i njihove izradbe i "pravila" nošenja. Čarape su pletene uvijek crvenom ili višebojnom vunom s najčešće jednobojsnim stopalom i sezahu do koljena. Valjkastog su oblika postignutog kružnim pletenjem, čime nastaje pletivo bez šava. Izmjenjivali su se geometrijski i stilizirani cvjetni motivi. Uz raznobojnu vunu koristio se i bijeli pamuk. Kod ravnog pletenja s 2 igle uzorak su višebojne vodoravne pruge rebrastog boda, ali se pletivo na koncu mora sastviti okomitim šavom duž stranice čarape. Starije žene nosile su čarape od domaće bijele vune, ukrašavane skromnim prugama u zelenoj, plavoj, crnoj te dodatnoj narančastoj boji. Pletene čarape znale su se također i stupati (valjati). Srodna vrsta ovakvoj obući bile su *čarapke*, oblika papuča ispletenih raznobojnom vunom i bijelim pamukom, a stopala opšivenog prvotno debljim domaćim platnom, kasnije kožom. Izrađivale su ih žene same. Bliske čarapkama su *počne* ili *počni*, ženske papuče od crne valjane vune s kožnim potplatom. Nosile su se ljeti na bosu nogu, a za hladnijih dana s čarapama. Ljeti uz svečanu rubinu nosile su žene cipele *komošne*, vrsta polucipele od crnog baršuna s vezenim cvjetnim uzorkom, kožnatom kapicom i krpicama sa strane. Cipele su imale kožni potplat i srednje visoku petu. Osim vunениh čarapa i čarapki zimska je obuća predstavljana i opancima *kapičarima* (s kopčom ili dužim remenjem za vezivanje), a u novije vrijeme kupovnim cipelama od mekše kože. Najrašireniji oblik ovog opanka bio je *kajišar* s velikim "jezikom" preklopljenim preko lica opanka koji pri obuvanju priliježe uz nogu i povezuje se oko nje remenčićima. Izrađivali su ih majstori opančari, svojedobno vrlo cijenjen i koristan obrt. Uz ovakve opanke nosili su se *obojci*, ovoji nogu otkani raznobojnom vunom i bijelim pamukom i uobičajenim motivima. Osim vunene i kožne obuće postojale su i *klompe*, izrađene od vrbovine, a nosile su se radi zaštite druge obuće. I muškarci su nosili čarape, čarapke, klompe te crne kajišare. Momci i mlađi ljudi nosili su cipele povrh šarenih vunениh čarapa dok su stariji najčešće ostali vjerni opancima.⁹

⁹ *Narodna nošnja baranjskih Hrvata*, str. 178 - 180

7. OPIS KOLEKCIJE

Kolekcija se temelji na ključnim elementima nošnje kao što su falde, široki nabrani rukavi, pregača krutog oblika, prsluk te najvažniji i najdominantniji element, vez. Krojevi su različiti, od suknji i haljina raznih duljina do hlača, majica, košulja čiji je zajednički element etno vez. Elementi kao što su rukavi također su dominantni kao i kod tradicionalne nošnje, varirajući u duljinama i veličini. Vezovi su izvorni, u vertikalnom smjeru u trakama dok je kod nekih odjevnih predmeta taj vez izveden suvremenom tehnikom printa. Falde koje su također dominantne u nošnji, u kolekciji se javljaju kod određenih odjevnih predmeta te im daju naglašen ritam i dinamičnost. Suvremenost se javlja uglavnom u krojevima, varijacijom duljina i pripijenosti koja je ponekad provokantna (gola ramena, mini suknje,..). Također, korištena je čipka koja se inače nalazi na rubovima odjeće dok se u kolekciji nalazi i kao samostalni krojni dio kao plašt ili orukvica. Materijali koji se upotrebljavaju su suvremeni; šifon, traper, organdi, beneton, popelin, žersey, ručno rađena čipka. Boje koje su korištene su: crvena, crna, bijela i plava dok su zelena i žuta korištene u puno manjoj količini. Kod originalne nošnje, bijela boja je ona koja dominira zbog toga što se platno nije bojalo, a vezovi su pretežito crvene i crno- crvene boje. Varijacijom upotrebe boja postiže se snažan odskok od tradicije što daje kolekciji još jači estetski dojam.

8. TEHNIČKI OPIS

Tehnički crtež prikazuje žensku haljinu sastavljenu od temeljnog kroja uske haljine i duge zvonolike suknje koja je našivena. Prednji dio sastoji se od šest dijelova, a stražnji od pet. Na prednjem dijelu duž ušitka našivena je ukrasna svilena traka s vezom. Rukavi se sastoje od dva dijela s također našivenim trakama i orukvicom. Donji dio suknje našiva se u struku, a na prednjem dijelu lagano se spušta do ruba našivene vrpce. Kopčanje je zatvaračem na prednjoj sredini, a vratni prednji i stražnji izrez je u “V” obliku. Duljina kratke haljine na polovici je bedara dok suknja seže do gležnja.

Mjere:

vel: 40

Tv = 168cm

Og = 92cm

Os = 74cm

Ob = 98cm

Do=20,70cm

Dl=41cm

Vb=63cm

Dk=115cm

Švi=6.6cm

Vpd=45.1cm

Šl=17.4cm

Šo=11.7cm

Šg=20.5cm

Šs=17.5cm

Rukav:

Vri = 34cm

Oor = 41cm

Dr = 60cm

Vro = 14cm

Kšr = 20cm

Odr = 23cm

9. ZAKLJUČAK

Predočena nošnja na neki je način slika prostora u kojem je nastala, utjecaja kojima je bila izložena, značenja onima koji su je stvarali i odnosa koje su njome uspostavljali te napokon uloge i vrijednosti u spletu sveukupne tradicijske kulture. Prostor kao jedna od bitnih odrednica u ovom slučaju je uistinu osebujan. Zemljište hrvatske Baranje, taj čarobni trokut koji poput šiljasta kuta uklještavaju rijeke Drava i Dunav. Prostor na kojem ljudi Baranje žive svakako se odrazio na život ljudi i njihovo djelovanje s posljedicama i u domeni kulture, samim tim i nošnje. Izražavajući odjednom naglašenost dobnih razlika, primijenjene boje i ornamentika otkrivaju i njihovo magijsko značenje. Treba podsjetiti na prevladavajuću crvenu boju, životinjske likove u ornamentici te pojedine predmete. Prateći razvoj nošnje kroz njezine oblike uočavaju se dvije inačice. Kod jedne (starinske) odjeću čine platnena rubina ukrašena vezom, opasana šarom i pripadajuće vuneno ruho. Naposljetku, što se opisanom nošnjom još može spoznati i koje se njezine vrijednosti mogu potvrditi? Prihvaćajući baranjsko društvo kao predajno, nameće se zaključak da je u gospodarskom pogledu bilo samodovoljno. Nošnja baranjskih Hrvata bila je i jedinstvena, tj. "uravnotežena". Istraživanjem ove teme saznaje se koliko su nošnje bile jedinstvene i bogate, njihovom pojavom u suvremenoj modi želja je da se nošnja oživi i vrati u svakidašnji život, da nikada ne padne u zaborav. Na taj način ona i dalje živi u sadašnjosti, iako ne u izvornom oblike već kao moderan trend koji se sve više vraća u naše ormare.

10. LITERATURA

Begovac, R: *Nošnja Hrvata u Baranji*, Pečuh, 1990.

Maglica, N: *Narodna nošnja baranjskih Hrvata*, Etnografski muzej, Zagreb, 1992.

Ujević Darko: *Tehnike konstruiranja i modeliranja odjeće*. TTF, Zrinski d.d. Čakovec
Zagreb 2004.

Šarošac, Đ: *Narodna nošnja baranjskih Hrvata*, poduzeće za izdavanje udžbenika,
Budimpešta 1986.

Slika 1. Primjer ženske rubine, muzej Slavonije Osijek, 2009., preuzeto 15.7.2017.

<http://www.mso.hr/index.php?page=zbirka-osnovnih-dijelova-narodnih-nosnji>

Slika 2. Primjer veza ženske rubine, Viškovci, Slavonija, preuzeto 15.7.2017.

<http://www.emz.hr/Zbirke/Organizacija%20zbirki/Zbirka%20narodnih%20no%C5%A1nji%20isto%C4%8Dne%20Hrvatske>

Slika 3. Primjer ženske pregače, preuzeto 15.7.2017.

http://s331.photobucket.com/user/djjaquanix/media/etno%20slavonija/172675_10150128714713921_558383920_6390110_4673478_o.jpg.html

Slika 4. Ženska srmana pregača, druga polovica 19. stoljeća, preuzeto 16.7.2017.

<http://www.emz.hr/Zbirke/Organizacija%20zbirki/Zbirka%20narodnih%20no%C5%A1nji%20isto%C4%8Dne%20Hrvatske>

Slika 5. Ženski bekeš, Draž, Baranja, prva polovica 20. stoljeća, preuzeto 16.7.2017.

<http://www.emz.hr/Zbirke/Organizacija%20zbirki/Zbirka%20narodnih%20no%C5%A1nji%20isto%C4%8Dne%20Hrvatske>

Slika 6. Primjer muške rubine i gaća 18.7.2017.

<http://www.mso.hr/index.php?page=zbirka-osnovnih-dijelova-narodnih-nosnji>

Slika 7. Primjer muškog kaputa, preuzeto 18.7.2017.

<http://www.mso.hr/index.php?page=zbirka-dodatnih-dijelova-narodne-nosnje>

Slika 8. Primjer muškog kožuha, preuzeto 18.7.2017.

<http://virtuelnimuzejdunava.rs/srbija/kulturno-nasledje/etnografsko-nasledje/nosnje.138.html>

Slika 9. Vez, preuzeto 25.7.2017.

<http://www.emz.hr/Zbirke/Organizacija%20zbirki/Zbirka%20narodnih%20no%C5%A1nji%20isto%C4%8Dne%20Hrvatske>

Slika 10. Oglavlje, preuzeto 19.7.2017. <http://selo.hr/cesljanje-i-opremanje-glave/>

Slika 11. Detalj čipke, preuzeto 25.7.2017. <https://mso.hr/?p=2092&lang=hr>

Slika 12. Primjer obuće, preuzeto 26.7.2017. <https://mso.hr/?p=2092&lang=hr>

11. DODACI

11.1. Fotografije

Slika 1. Ženska rubina

Slika 2. Vez na ženskoj rubini

Slika 3. Ženska pregača ukrašena vezom

Slika 4. Ženska pregača

Slika 5. *Bekeš*

Slika 6. Muška rubina i gaće

Slika 7. Sukneni muški kaput

Slika 8. Kozuh

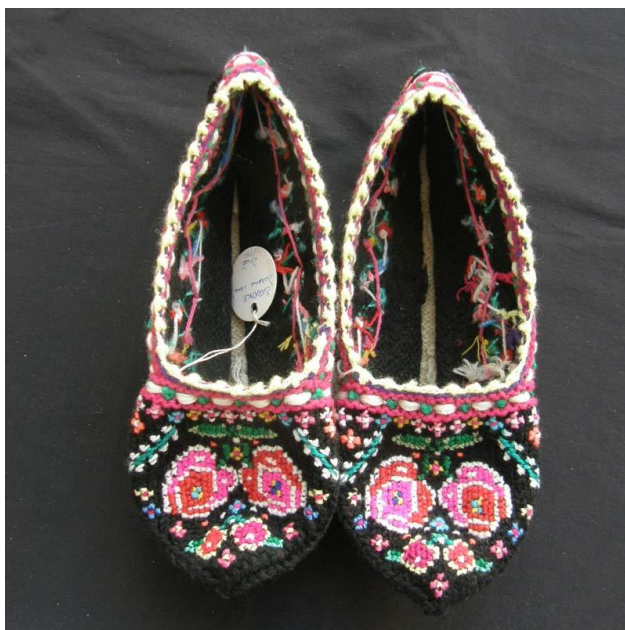
Slika 9. Vez

Slika 10. Oglavlje

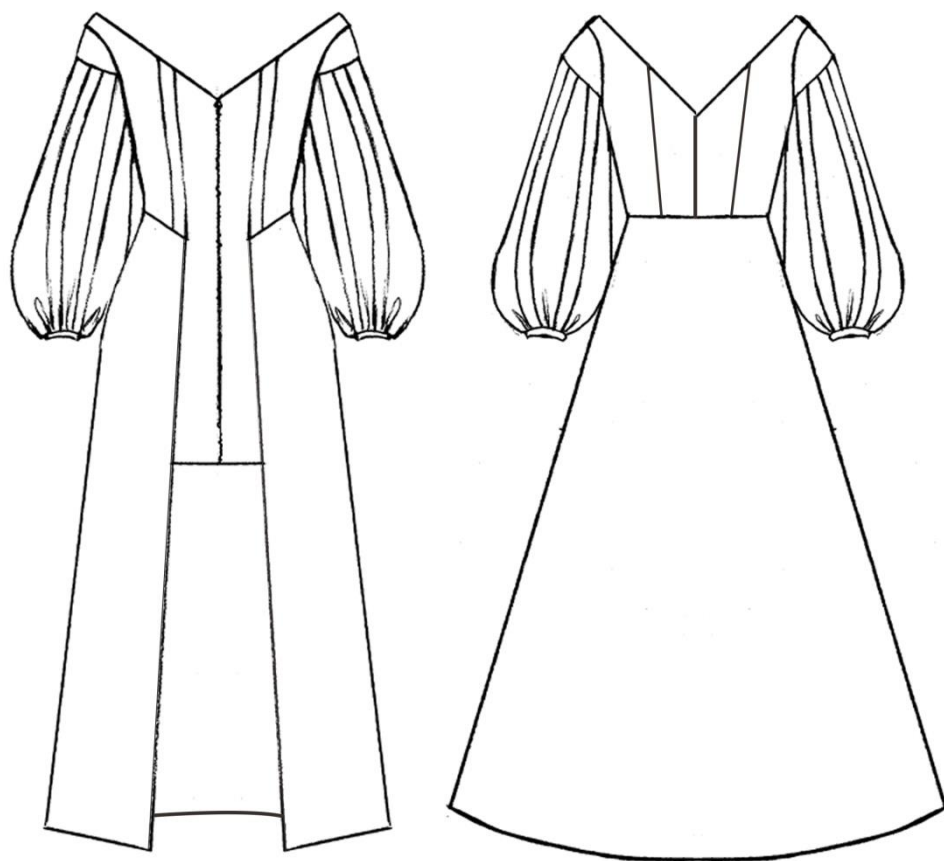

Slika 11. Detalj čipke

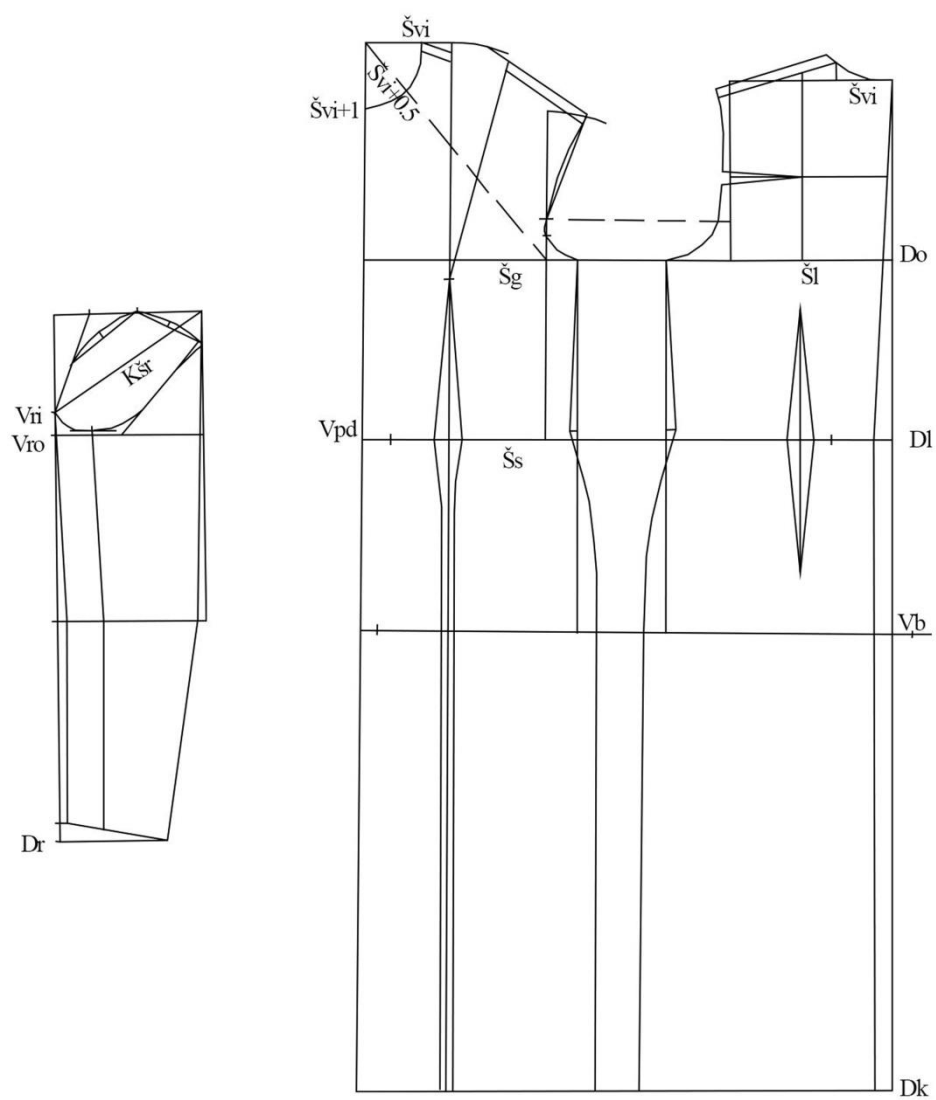

Slika 12. Obuća

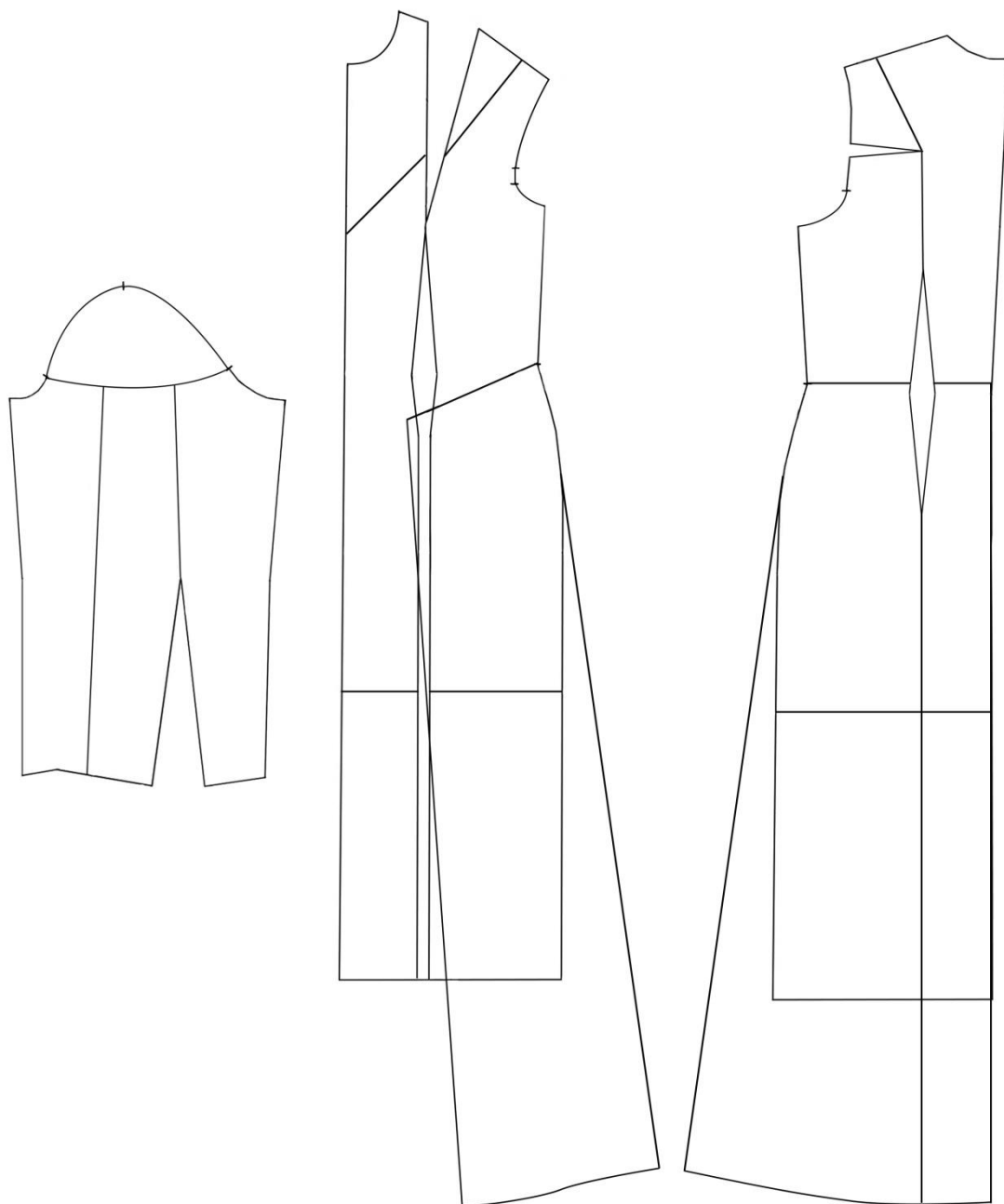
11.2. Tehnički crtež

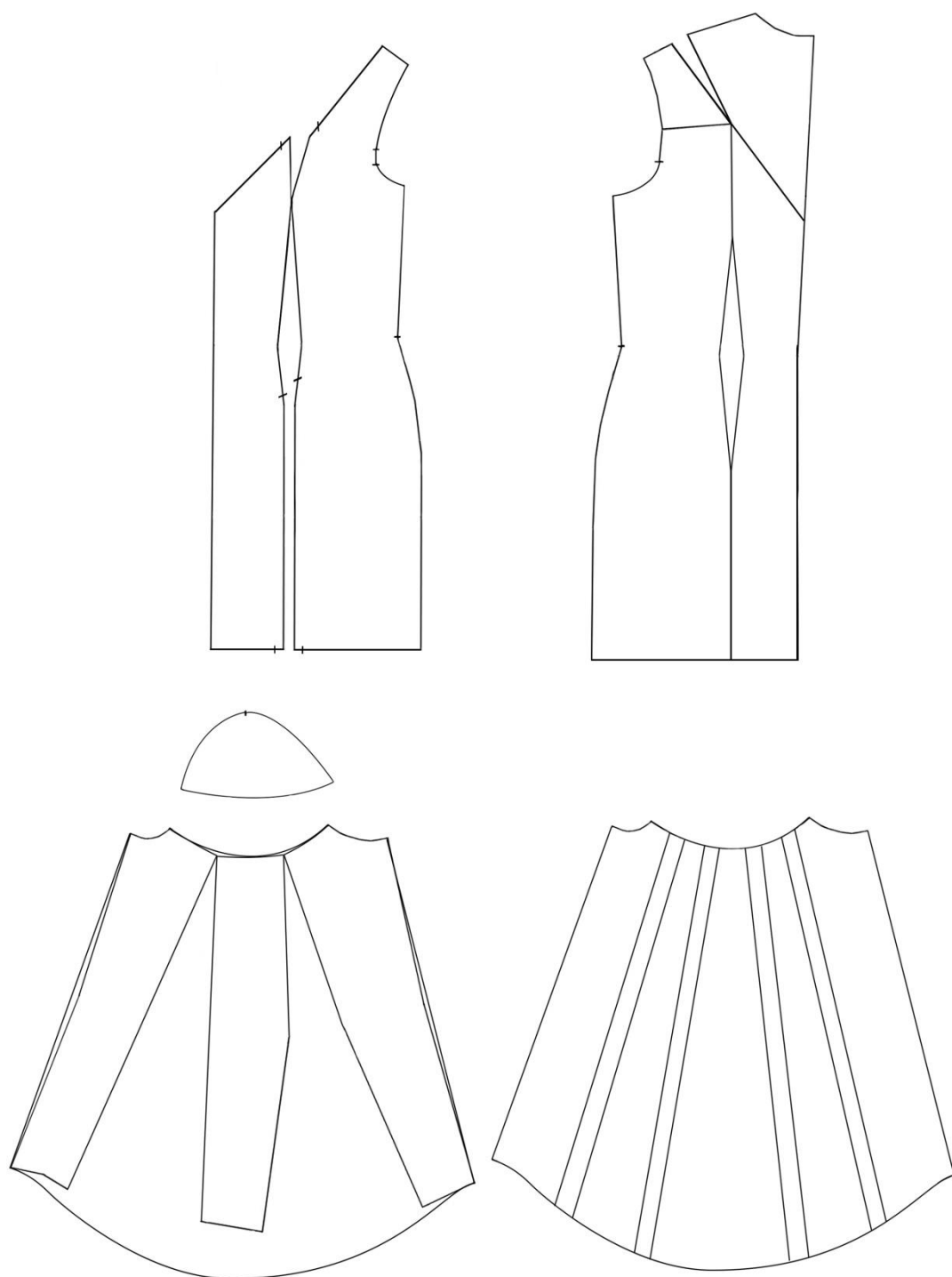
11.3. Temeljni krog ženske haljine

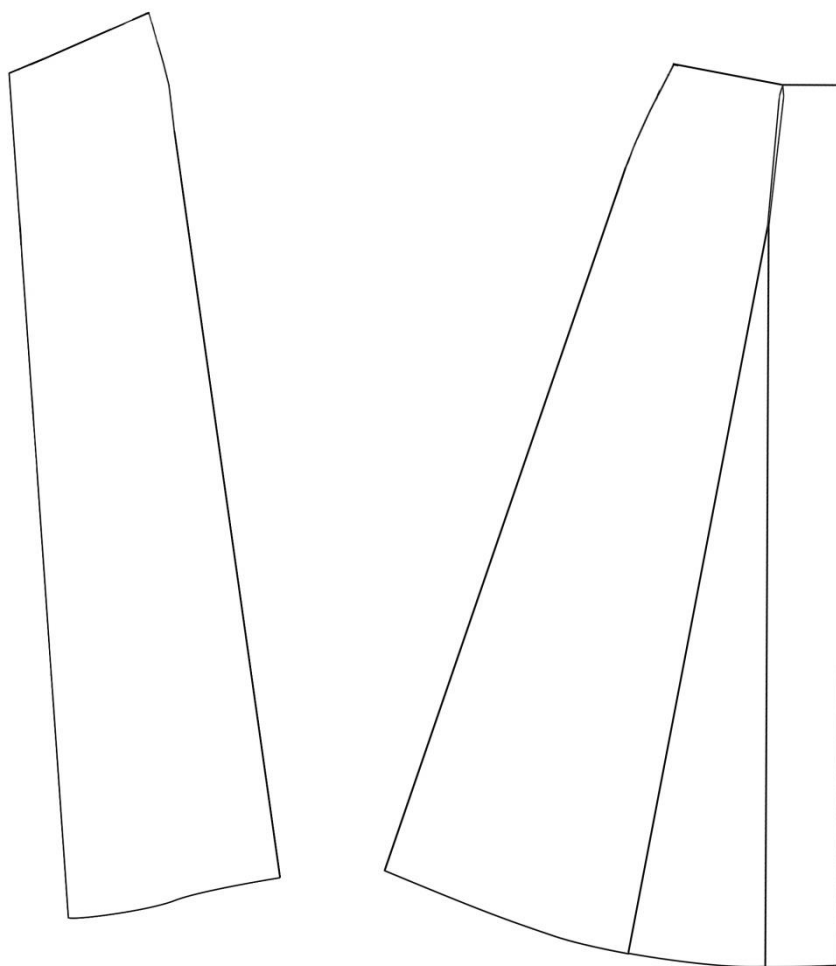
11.3.1. Modeliranje temeljnog kroja

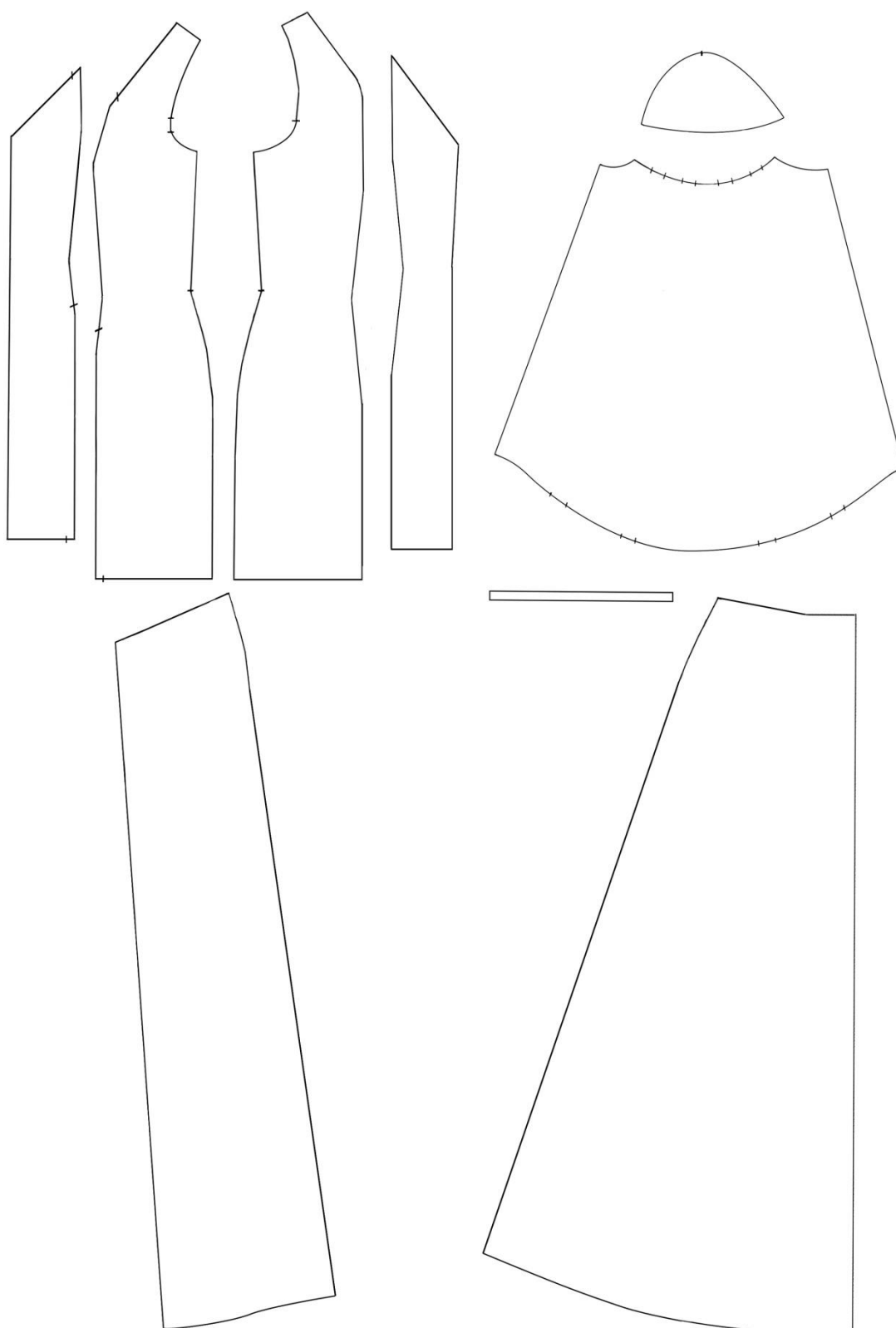
11.3.2. Modeliranje temeljnog kroja

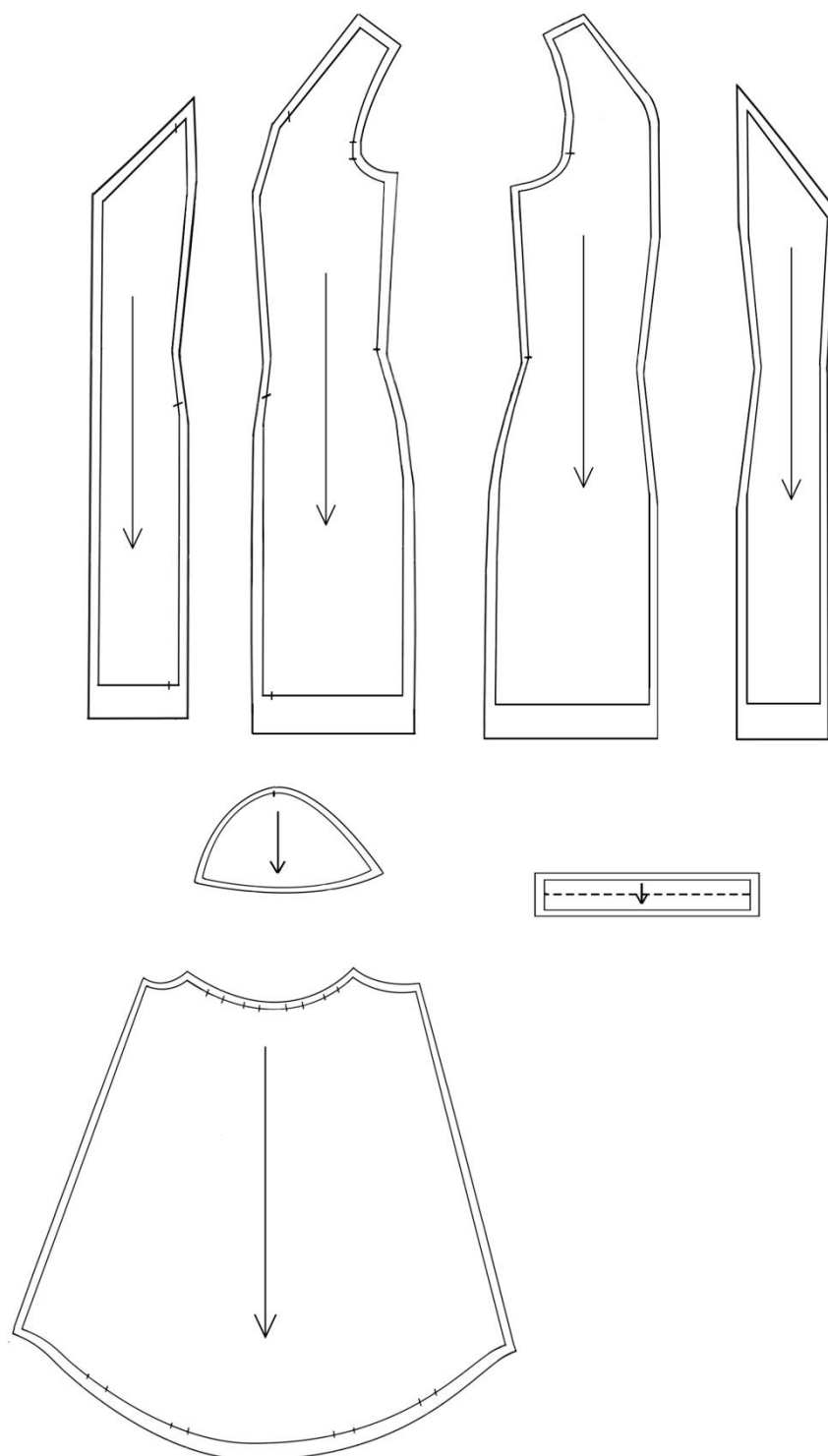
11.3.3. Modeliranje temeljnog kroja

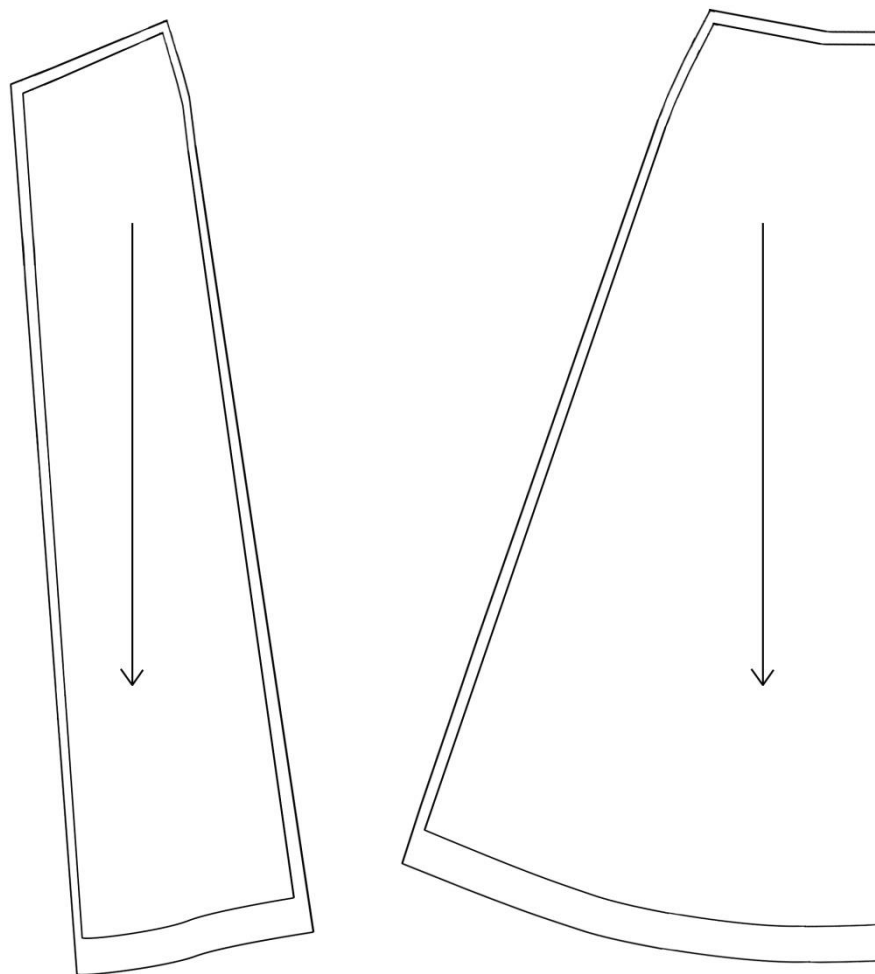
11.3.4. Modelirani temeljni kroj

11.3.5. Modelirani model sa šavnim dodacima

11.3.6. Modelirani model sa šavnim dodacima

11.4. Skice

